

5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) з країн ЄС в економіці України (на 1 липня 2015 року) // Державна служба статистики України. URL: <https://goo.gl/qXSQo5>.
7. Гайдуцький А. Оцінка інвестиційної привабливості економіки. Економіка і прогнозування. URL: http://eip.org.ua/docs/EP04_4_119_uk.pdf.
8. Бланк И. Управление инвестициями предприятия. Киев: Ника-Центр, Эльга, 2003. 480 с.
9. Пересада А. Управління інвестиційним процесом. Київ: Лібра, 2002. 472 с.
10. Кулініч Т., Мричко М. Інвестиційна привабливість України та можливі шляхи її підвищення у сучасних умовах. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2013. № 754. С. 34–40.
11. Погрішук Б., Козловський В. Методологія дослідження інвестиційних процесів в Україні: стан і напрями розвитку. Наука молода. 2007. № 7. С. 125–130.
12. Индекс инвестиционной привабливості України (2017 рік) // European Business Association. URL: <http://goo.gl/JZfAU6>.
13. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.me.gov.ua>.
14. Економіка України // МінФін. URL: <http://https://index.minfin.com.ua>.
15. Рейтинг інвестиційної привабливості: Україна котиться вниз. Forbes Україна. URL: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1421796-rejting-investicijnoyi-privablivosti-ukrayina-kotitsya-vniz>.
16. Украина: макроэкономическая ситуация в 2017 году // Фонд Блейзера. URL: http://www.bleyzerfoundation.org/files/reports/ukraine/2017/Ukr-Monthly_Ec_Report_December_2017-v1.pdf.
17. Негативні тенденції в економіці України // Інститут розвитку економіки України. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=805649899506579&id=670942556310648.
18. Національна інвестиційна рада. URL: <https://glavcom.ua/news/poroshenko-zatverdiv-sekretarem-nacionalnoji-investicijnoji-radi-borisa-lozhkina-443750.html>.

УДК 364

Ковалевич Д.А.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та підприємництва,
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ: СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Ковалевич Д.А. Соціальний захист населення в Україні: суспільно-економічна необхідність та перспективи розвитку. У статті розкрито сутність та показано суспільно-економічну необхідність соціального захисту населення в Україні. Розглянуто основні аспекти розвитку системи соціального захисту населення. Проаналізовано місцеві бюджети Чернівецької області з погляду соціального захисту населення. Виокремлено проблеми соціального захисту. Розроблено пропозиції щодо покращення системи соціального забезпечення населення.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне забезпечення, видатки, бюджет, соціальні пільги.

Ковалевич Д.А. Социальная защита населения в Украине: общественно-экономическая необходимость и перспективы развития. В статье раскрыта сущность и показана общественно-экономическая необходимость социальной защиты населения в Украине. Рассмотрены основные аспекты развития системы социальной защиты населения. Проанализированы местные бюджеты Черновицкой области с точки зрения социальной защиты населения. Выделены проблемы социальной защиты. Разработаны предложения относительно улучшения системы социального обеспечения населения.

Ключевые слова: социальная защита, социальное обеспечение, расходы, бюджет, социальные льготы.

Kovalevych D.A. Social protection of the population in Ukraine: social and economic necessity and prospects of development. The article reveals the essence and shows the social and economic necessity of social protection of the population in Ukraine. The main aspects of the development of the system of social protection of the population are considered. The local budgets for social protection of the population of Chernivtsi region are analyzed. The problems of social protection are outlined. The proposals for improvement of the social security system of the population are developed.

Key words: social protection, social security, expenditures, budget, social benefits.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в сучасній Україні спрямовані на формування нового типу громадянського суспільства. Одним із

напрямів розвитку суспільства є надійний соціальний захист населення як один із напрямів соціальної політики.

Соціальний захист населення є дієвим чинником формування соціальних ресурсів розвитку національної економіки на інноваційних засадах, поглиблення ринкових перетворень, утвердження в суспільстві принципів соціальної справедливості та гуманізму. Проблеми соціального захисту населення є досить складними, а визначення шляхів їх розв'язання потребує аналітичних досліджень, обґрунтування концептуальних механізмів взаємодії соціального захисту населення з іншими складниками економічної системи, використання досвіду економічно розвинених країн світу. Серед важливих проблем чільне місце посідають соціальні процеси, динамічні зміни в яких віддзеркалюють результати соціальної політики держави. Основна проблема системи соціального захисту пов'язана з тим, що існує невідповідність між можливостями держави забезпечити соціальний захист своїх громадян та потребами населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання соціального захисту населення розглядають такі українські вчені, як Н.П. Борецька, Н.М. Внукова, С.О. Кропельницька, В.С. Толуб'як, Ю.І. Скулиш, М.М. Руженський та багато інших. Кожний науковець досліджує найбільш актуальні та найбільш проблематичні сторони соціального захисту населення.

Під ефективною системою соціального захисту науковці розуміють систему соціально-економічних відносин, яка забезпечує кожному члену суспільства гарантії рівня життя, мінімально необхідного для розвитку і використання його здатності до праці. Вони досліджують соціальне забезпечення населення і доводять, що соціальна захищеність населення постає як результат дії законодавчо визначених економічних і соціальних прав та свобод громадян, соціальних гарантій, які забезпечують їм певний мінімальний рівень життєдіяльності. Сьогоднішні умови розвитку суспільного життя вимагають нових підходів до системи соціального захисту населення і потребують подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження системи соціального захисту населення, його суспільно-економічної необхідності і розроблення пропозицій щодо покращення системи соціального захисту населення.

Завданнями статті є:

- розкрити суспільно-економічну необхідність системи соціального захисту населення;
- виокремити проблеми соціального забезпечення населення;
- провести аналітичні дослідження видатків місцевих бюджетів на соціальний захист населення;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення системи соціального захисту населення.

Вклад основного матеріалу. У Конституції України соціальний захист розуміється саме як система заходів щодо захисту населення від соціальних ризиків. Саме такий зміст закладено у ст. 46, де встановлено «право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [1].

Сучасна держава має бути виразником соціальних та економічних інтересів населення, і тому система

соціального захисту населення має бути спрямована до глибинних основ людського буття і на вирішення як простих, так і складних питань, пов'язаних із потребами соціального забезпечення населення.

Одним із вирішальних чинників, які впливають на соціально-економічний стан суспільства, є довіра громадян до політичних інститутів суспільства. Зниження рівня цієї довіри приводить до відчуженості суспільства від влади та несприйняття її починань. Формування сучасної системи соціального захисту повинне базуватися на таких принципах, як соціальна справедливість, ефективність, фінансова обґрунтованість.

Трансформаційний характер української економіки та соціально-економічних відносин породжує низку певних умов перетворення та функціонування соціального захисту населення як суспільного інституту з виникненням відповідних проблем. Сучасній ринковій економіці, яка повинна слугувати суспільству, об'єктивно потрібна ефективна система соціального захисту як окремої людини, так і всього народу. Тільки в такому разі забезпечуватиметься високоефективне використання її потенціалу, а також бачення майбутнього. Тобто соціально-економічним важелем сучасної ринкової економіки є створення ефективної системи соціального захисту населення, тому соціальний захист населення є суспільно необхідним інститутом сучасності.

Система соціального захисту та соціального забезпечення являє собою соціально-економічну організаційну структуру зі складними взаємними зв'язками і залежностями її елементів. Соціальний захист має свою специфіку, пов'язану з традиціями в цій сфері, що склалися у період розвитку. Основу соціальної захищеності населення в країні становить її економічний потенціал, і тому існує взаємозалежність між рівнем соціального захисту населення та економічним потенціалом суспільства.

Економічний розвиток країни сприяє захисту своїх громадян. Без системи соціального захисту всіх верств населення неможливо створити умови для примноження цього потенціалу на основі продуктивної зайнятості населення та стабільного економічного зростання. Оскільки економічний потенціал країни – це продукт економічного й соціального розвитку суспільства, то трансформація соціального захисту населення має бути спрямована на соціально-економічний розвиток суспільства. Основою дієвості соціального захисту населення в кожному суспільстві є дотримання державних соціальних стандартів, нормативів та гарантій. Їх застосування забезпечує захист інтересів громадян у наданні їм необхідного обсягу та якості послуг, а також створення певних умов для вдосконалення цих послуг.

Основними формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування. Матеріальна допомога надається особам, що перебувають у складній життєвій ситуації, у вигляді грошової або натуральної допомоги: продуктів харчування, засобів санітарії й особистої гігієни та інших предметів першої необхідності. Соціальне обслуговування здійснюється шляхом надання соціальних послуг: за місцем проживання особи; у стаціонарних інтернатних установах та закладах; у реабілітаційних установах та закладах; у територіальних центрах соціального обслуговування; в інших закладах соціальної підтримки.

Реалії нинішнього соціально-економічного розвитку України ставлять перед українською державою нові завдання у сфері соціального захисту населення. Складність соціально-економічних процесів і пов'язані з ними виклики соціальної захищеності населення України потребують розширення функцій держави у цій сфері. Економічні, технологічні, демографічні та інші фактори все сильніше впливають на розвиток української економіки та суспільства загалом, викликають потребу розроблення стратегії і реалізації програм соціального захисту населення.

У сучасних умовах загострення політичної та економічної ситуації спостерігається значна диференціація рівня доходів окремих верств населення, зокрема, зростає бідність населення. Це приводить до того, що в окремих громадян не вистачає коштів для забезпечення нормальної життєдіяльності. З огляду на це, соціальний процес потребує принципово нових підходів до системи соціального захисту населення, яка має бути спрямована на покращення рівня життя населення через підвищення соціальних стандартів та нормативів. За таких обставин стан соціальної сфери в умовах обмеженості фінансових ресурсів спонукає до запровадження специфічної системи соціального захисту населення, яка б забезпечила виживання людей. Головною умовою реалізації державної політики в соціальній сфері є врахування принципу взаємозв'язку із соціальними та економічними ризиками. [3, с. 99].

За європейськими стандартами, реформування систем соціального захисту не повинно позначатися на реальному захисті від соціальних ризиків. Кошти на соціальний захист населення виділяються із бюджету. Проаналізуємо видатки місцевих бюджетів Чернівецької області за останні роки. Із місцевих бюджетів Чернівецької області на соціальний захист населення було використано близько 30% від усіх видатків. У 2016 році на утримання установ, здійснення заходів та забезпечення виплати державних допомог, пільг, субсидій та інших соціальних виплат у галузі соціального захисту та соціального забезпечення загалом у Чернівецькій області спрямовано 2 млрд. 554 млн. 600 тис. 172 грн., що становить 98,9% від планових річних призначень з урахуванням змін, у тому числі із загального фонду – 2 млрд. 524 млн. 381 тис. 216 грн., спеціального – 30 млн. 218 тис. 957 грн.

У 2015 році на утримання установ, здійснення заходів та забезпечення виплати державних допомог, пільг, субсидій та інших соціальних виплат у галузі соціального захисту та соціального забезпечення загалом спрямовано 1 млрд. 732 млн. 890 тис. 572 грн. Найбільше використано коштів на виплату одноразової допомоги на народження дитини: у 2015 році – 580,13 млн. грн., у 2016 році – 593,1 млн. грн. Спостерігається зменшення коштів на соціальні програми і заходи, утримання центрів для дітей і молоді. Зростають видатки на надання субсидій населенню для оплати житлово-комунальних послуг у зв'язку з подорожанням комунальних послуг.

Відповідно до Бюджетного кодексу України фінансування витрат, пов'язаних із наданням пільг та житлових субсидій населенню на оплату електроенергії, природного газу, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати (утримання будинків і споруд та прибудинкових територій), вивезення побутового сміття та рідких нечистот, на придбання

твердого та рідкого пального побутового палива і скрапленого газу, у 2016 році здійснювалося з місцевих бюджетів за рахунок коштів відповідних субвенцій із державного бюджету [2].

Для надання додаткових виплат населенню на покриття витрат з оплати житлово-комунальних послуг за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету направлено 748 млн. 423 тис. 929,46 грн., що становить 100% до уточненого річного плану.

У 2016 році видатки, пов'язані з наданням пільг на медичне обслуговування громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, становлять 898 тис. 200 грн., або 100% до передбаченого плану на рік. На здійснення інших видатків на соціальний захист населення з місцевих бюджетів спрямовано 19 млн. 813 тис. 108 грн. за уточненого плану на рік 41 млн. 585 тис. 027 грн., у тому числі із загального фонду – 19 млн. 481 тис. 877 грн., зі спеціального – 331 тис. 231 грн. Зазначені кошти спрямовані на виконання заходів, передбачених місцевими програмами; виплату грошової допомоги на поховання непрацюючих у працездатному віці громадян; одноразової матеріальної допомоги малозабезпеченим жителям області, дітям-сиротам, вихованцям дитячих будинків сімейного типу за окремими рішеннями органів місцевої влади; допомоги батькам, чиї сини загинули в Афганістані; надання допомоги сім'ям учасників АТО, волонтерам, переселенцям та сім'ям загиблих учасників АТО, на харчування бездомних та соціально незахищених громадян та інші виплати, що носять разовий характер.

На виплату державної допомоги сім'ям із дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам та тимчасової державної допомоги дітям упродовж 2016 року область отримала субвенцію з державного бюджету у загальній сумі 1 млрд. 425 млн. 129 тис. 664 грн. за такого самого плану, що становило 100% від потреби в асигнуваннях. [5].

Необхідно зазначити, що чим вищий ступінь розвитку суспільства і держави, тим більше використовується фінансових ресурсів для вирішення поставлених завдань і задоволення їхніх інтересів. Аналітичні дослідження показують, що з кожним роком видатки на соціальний захист збільшуються, адже зростає роль держави в економічному і політичному житті, що приводить до росту державних видатків.

У міжнародних актах соціальний захист розглядається як форма реалізації соціальної політики у вигляді соціальної захищеності, під якою розуміється система гарантій і зобов'язань держави для забезпечення людині права на гідне життя [4]. У багатьох країнах світу в системі соціально-економічних відносин соціальний захист населення посідає провідне місце, оскільки він разом із показниками індексу людського розвитку є своєрідним індикатором соціального прогресу. Соціальний захист населення не повинен зводитися лише до матеріального добробуту, а є системою економічних, соціальних, політичних та правових гарантій. І якщо ця система діє ефективно, то вона сприяє економічному зміцненню держави завдяки тому, що зменшує кількість соціальних верств і груп, які потребують допомоги. І навпаки: у відносно бідній державі постійно не вистачає коштів для задоволення основних соціальних потреб найбільш вразливих верств населення [5, с. 16].

Реформування системи соціального захисту супроводжуються різними соціально-економічними наслідками, адже економічні реформи зачіпають життєво важливі основи буття як суспільства загалом, так і окремих класів, верств, прошарків населення, окремих осіб.

Згідно з Основними напрямками бюджетної політики на 2018–2020 роки та з метою збільшення відповідальності і підзвітності в системі пільг, забезпечення максимальної адресності, прозорості та наближення надання відповідної соціальної послуги тим, хто її потребує, передбачається з 2018 року передача видатків на надання пільг на оплату житлово-комунальних послуг до місцевих бюджетів; надання пільг та житлових субсидій населенню на придбання твердого та рідкого пального побутового палива і скрапленого газу – 2715,4 млн. грн.; на виплату державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною», оплату послуг із здійснення патронату над дитиною та виплату соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя – 925,7 млн. грн.

Висновки. Дослідження системи соціального захисту населення України відобразило наукові підходи та практичні аспекти соціального забезпечення. Загалом система соціального захисту населення віддзеркалює соціальну політику держави. Проте зміни у суспільстві стосовно захищеності людей зумовлюють проведення соціальних реформ.

Необхідністю є удосконалення системи соціального захисту населення, яке має базуватися на покращенні фінансування конкретних заходів, передбачених відповідними державними програмами, які мають сприяти розвитку економіки та підвищенню рівня життя населення. Модернізація соціального захисту населення повинна здійснюватися шляхом формування такої моделі, котра відповідає соціально-економічному розвитку України. Необхідно визначити стратегічні та

тактичні цілі трансформації інститутів, досягти соціальної та політичної стабільності в суспільстві, забезпечити соціальну безпеку держави.

Реалізація намагань України стати повноправним членом Європейського Союзу потребує суттєвих змін у сфері соціального захисту населення. Позитиву в цій сфері соціально-економічних відносин можна досягти за рахунок як економічного зростання, так і створення нових інституційних механізмів, які би сприяли розвитку суспільства. У нашій країні це нерозривно пов'язане з формуванням такого соціального середовища, яке би базувалося на європейських традиціях соціальної державності.

Для функціонування ефективної системи соціального захисту населення необхідно реформувати соціальні пільги та послуги окремим категоріям населення, що виплачуються за рахунок коштів бюджету; регулювати механізм надання соціальної допомоги та соціальної підтримки непрацевдатних і малозабезпечених громадян за рахунок бюджетних ресурсів; покращувати якість та доступність послуг у сфері соціального захисту населення.

Важливим напрямом є подальша децентралізація системи надання соціальних послуг, територіальне наближення надання послуг до місця проживання їх отримувачів, посилення відповідальності місцевих органів влади за своєчасне фінансування та якісне надання соціальних послуг. Реформування системи соціального захисту має базуватися на досягнутих результатах, які відбулися у результаті змін законодавчих актів.

Викладене дає змогу обґрунтувати висновок, що соціальний захист населення залишається конституційною прерогативою держави, а його удосконалення як складника трансформаційної економічної системи має відбуватися в напрямі формування економічних і соціальних інститутів, притаманних ринковим відносинам. Євроінтеграційні процеси України, проведення реформ сприяють тому, щоб соціально-економічна політика держави була спрямована на досягнення високих стандартів якості життя населення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: за станом на 30.09.2016 р. / Верховна Рада України: від 28.06.1996 р. № 254 /96-ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.
2. Бюджетний кодекс України: за станом на 01.01.2018 р. / Верховна Рада України від 8.07.2010 р. № 2456-VI / URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2542-14>.
3. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми: монографія / Н.П.Борецька. Донецьк : Янтар, 2001. 352 с.
4. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: zakon.rada.gov.ua/go/995_015.
5. Звіт про виконання місцевих бюджетів Чернівецької області за 2016 рік.
4. Толуб'як В.С. Фінансові механізми пенсійного забезпечення: Монографія / В.С. Толуб'як. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2011. 336 с.